

»JE RES DEDIŠČINA SAM DOLGČAS IN BREZ VEZE?« RAZMIŠLJANJA MLADIH O DEDIŠČINI IN NJENI INTERPRETACIJI V ŠOLAH IN KULTURNIH USTANOVAH

JASNA FAKIN BAJEC

Inštitut za kulturne in spominske študije

jasna.fakin@zrc-sazu.si

Izvleček: Namen prispevka je predstaviti delne rezultate raziskave, nastale v okviru mednarodnega projekta *NewPilgrimAge*, ki med drugim skuša odgovoriti na vprašanja, kaj mladostniki razumejo pod pojmom kulturna dediščina, kaliko jih ta zanima, kako jim jo lažje približati, da bodo v njej iskali navdih za svoje nadaljnje poklicno delo. Čeprav se je odnos lokalnega prebivalstva do dediščine v zadnjih letih izredno spremenil, kar spoznavamo pri pregledu številnih aktivnosti, izvedenih v okviru lokalnih skupnosti, društev ali projektov v osnovnih šolah, so v te dejavnosti nekoliko manj vključeni mladostniki, stari med 15 in 20 let. Kje so izzivi in priložnosti, da bi tudi mladostniki o dediščini razmišljali v kontekstu novih inovativnih izdelkov, storitev ali celo novih poklicev prihodnosti (prim. na področju oglaševanja, oblikovanja, arhitekture, IKT storitev, turizma)?

Ključne besede: kulturna dediščina, mladi, nove interpretacije

Uvod

V etnološki raziskavi o odnosu mladih do kulturne dediščine v sodobnem svetu, ki je bila med primorskimi gimnazijci in dijaki srednje ekonomske šole izvedena maja 2018, je dijak iz splošne gimnazije poudaril: *»V zadnjem desetletju je vedno manj zanimanja med mladimi za kulturno dediščino. Na mlade se zelo pritiska, da čim prej odrastejo in se začnejo ukvarjati, kakšno izobrazbo bodo imeli, kako morajo planirati za naprej življenje, šolanje, ocene. Neko raziskovanje in širše poznavanje sveta se postavlja v ozadje in se poudarja neko strogo planiranje življenja. 1.../ Dediščino se poskuša povezati s turizmom, ker je v Sloveniji zelo perspektivna panoga in se v okviru tega poskuša ekonomski potencial razvijati, kar se tiče ostale kulture, ki ne prinaša neposrednega dobička, pa se vse zapostavlja«*. Predstavljeno mnenje mladega fanta odpira številna vprašanja, tako za profesorje in starše, ki mlade pripravljamo na nove življenjske poti, kot za stroko, ki se ukvarja z novimi pogledi, razumevanji, vlogi in inter-

pretacijo kulturne dediščine za trajnostni razvoj naših skupnosti. Pod vplivom kapitalistične miselnosti, tržnega načina delovanja in neoliberalne logike so tudi sodobne interpretacije dediščine podvržene diskurzu o dobičku in vzdržljivosti na ekonomskem trgu, medtem ko se pomene, ki odražajo zgolj socialne ali kulturne vrednote, čedalje bolj zatira in zanemara (Rizman 2014; Kreft, Ule: 2013). Številne svetovne, evropske in nacionalne strategije (prim. Evropska agenda za kulturo; OZN Agenda za trajnostni razvoj 2030; Razvojna strategija za Slovenijo 2030; Slovenski nacionalni program za kulturo 2018–2025) kulturno dediščino postavljajo ob bok ukrepom, ki bodo pripomogli h krepitvi ustvarjalne družbe, odpiranju novih delovnih mest, zmanjševanju revščine, lakote, omilitvi podnebnih sprememb, zaščiti naravnega okolja ipd. O priložnostih in pasteh razumevanja dediščine v kontekstu trženja in izkoriščanja njenega gospodarskega potenciala zasledimo veliko strokovnih razprav (prim. Starr 2010; Labadi, Gould 2015; Mason 2008; Makuc

Sodelovanje mladih iz Maribora na delavnici, kako s pomočjo novih tehnologij predstaviti dediščino sv. Martina. Delavnico je organizirala Mestna občina Maribor, ki pri projektu *NewPilgrimAge* sodeluje kot partner (foto: Kari-na Šenveter, september 2018).

2015, 2018). Pri tem se postavlja tudi vprašanje, kaj o sodobni družbi in vlogi preteklosti razmišljajo mladostniki, stari 17 in 18 let. Kako mladi razumejo dediščino, kakšen odnos imajo do preteklih snovnih in nesnovnih pomnikov, kako bi dediščino vrednotili in uporabili za razvoj novih idej in priložnosti. Številne aktivnosti in projekti, ki so se po evropskih deželah odvijali v letu 2018, tj. v letu evropske kulturne dediščine, naj med drugim nagovarjajo prav mlade, ki naj bi z odkrivanjem, spoznavanjem in doživljanjem kulturne dediščine krepili občutek pripadnosti svoji domovini in skupnemu evropskemu prostoru in se s tem aktivneje vključili v različne interpretacijske dejavnosti (internetni vir 1). S podpiranjem mladostne ustvarjalnosti in talentov naj bi bili mladi aktivneje vključeni v dediščinske projekte, kjer bi njihova znanja in veščine spremenile načine varovanja, ohranjanja in promocije dediščine.

Razmišljanja in pogledi mladih, ki jih predstavljam v prispevku, so bili pridobljeni v okviru mednarodnega projekta *NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti*

temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju, ki nagovarja prav mlade in male podjetnike, kako s pomočjo dediščine sv. Martina in vrednot solidarnosti izboljšati življenje v skupnosti, prispevati k boljšim sosedskim in prijateljskim odnosom, ohranjanju kulturne različnosti in razvoju lokalnega gospodarstva (več o projektu gl. Internetni vir 2; Fakin Bajec 2017). V delno vodenih intervjujih so sodelovali dijaki 3. letnikov dveh primorskih gimnazij (stari 17 let) in dijaki ekonomske srednje šole (stari 18 let), dve profesorici, ki poučujeta na gimnaziji in srednji ekonomski šoli, in novinarka (nekdanja gimnazijka), ki je organizirala in vodila več dediščinskih projektov, hkrati pa že vrsto let sodeluje v lokalnem društvu. Zaradi varovanja osebnih podatkov imen in priimkov sogovornikov, njihovega kraja bivanja, letnice rojstva in smeri šolanja ter kraja srednje šole ne podajam, navajam le sogovornikov spol in razred, ki ga je obiskoval.

Kaj mladi razumejo pod pojmom kulturna dediščina?

Spoštljiv odnos do dosežkov naših prednikov, starih predmetov, narečij, starih receptov, starejših ljudi bi se moral začeti že v okviru družine. »Dediščina je, kar so ti starši vcepili v glavo, kot so poštenost, skromnost, iskrenost, delavnost, točnost.« je poudarila bivša gimnazijka, ki je danes članica dediščinskega lokalnega društva, novinarka in voditeljica na kulturnih prireditvah, povezanih s kulturno dediščino. Mladi so dediščino povezali z lastnino oziroma »zemljo, ki jo starši preprišajo na nas« (dijakinja, 3. letnik gimnazije), v širšem, družbenem smislu pa z »zapuščino in lastnino, ki se ohranja in prenaša iz roda v rod« (prav tam).

Po mišljenju dijakov smo »Slovenci premalo ozaveščani o pomenu naše kulture in malo ljudi gre na izlet in si dejansko ogleda dediščino, kot so cerkve... Bolj gremo v zabavišni park in druge interaktivne stvari« (dijakinja, 4. letnik ekonomske smeri). Mladi so dediščino povezali s turizmom in ker se turizem v Sloveniji šele dobro razvija, je tudi odnos do dediščine slab. Zato je sogovornica razmišljala:

»Pri nas je problem miselnost ljudi /.../ mi nimamo razvitega turizma, ker se to ne promovira, ne oglašuje, potem tudi ljudje izgubimo interes v dediščini. Glede na to, da ljudje izgubimo interes, [ga]

izgubijo tudi otroci, ki niso ozaveščeni glede tega. /.../ Jaz se veliko pogovarjam s svojimi prijatelji in dejansko nobeden ne pozna Slovenije. /.../ Bolj rinememo v tujino, pa imamo v Sloveniji desetkrat boljše stvari, lepše in bolj vredne kakor v tujini. V tujini imajo bolj razvito to, da se znajo organizirati in pokazati, da je to zanimivo in lepo, kot pri nas, ko tega ne znamo» (dijakinja, 4. letnik ekonomske šole).

Sogovorniki so se o dediščini prvič pogovarjali v okviru predmeta spoznavanje okolja v prvih razredih osnovne šole. Dediščino so razumeli kot spreminjajočo se kategorijo; njen razvoj pa naj bi bil odvisen od miselnosti ljudi, sodobnega časa in trendov. *»Dediščina je vedno v nekem razvoju, se tudi pomen že obstoječe dediščine spreminja in razvija ... interpretacija dediščine in nekega obdobja iz zgodovine kaže pogled, kakšna je družba danes«* (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Dijaki so poznali delitev na snovno in nesnovno dediščino, zelo skromno znanje pa so imeli o Unescovih reprezentativnih listinah. Čeprav ima Slovenija kar nekaj enot, vpisanih na Unescov Seznam svetovne kulturne in naravne dediščine ter Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, so večinoma omenili le Škocjanske jame – prvo slovensko enoto, ki je bila vpisana na Seznam svetovne in naravne dediščine leta 1988.

V osnovni šoli so nekateri dediščino spoznavali preko raziskovalnih nalog, kjer so se večinoma učili o dediščini iz svojega domačega kraja. Sledeč pripovedovanju so pri raziskovalnih nalogah uživali, ker *»z novega zornega kota spoznaš lastno okolje, tako dediščino kot tudi tvoje vsakdanje življenje. Se postaviš v vlogo nekega tujca oziroma nekoga, ki ni iz tukaj in bi ga mogoče to zanimalo. Poskušaš iz svojega okolja neke reči izpostaviti, ki se ti zdijo tebi zanimive v zunanjem svetu, pomembne za dediščino, kulture, običaje, lokalno obrt«* (dijak, 3. letnik gimnazije).

Spet druge dijake je veselilo delo na terenu, pogovori s starejšimi, raziskovanje, snemanje, opravljanje intervjujev, ker so dediščino raziskovali na drug, bolj izkustven način. Čisto drugačna slika pa je v drugih srednjih šolah, kjer se o dediščini in Unescu sicer učijo pri geografiji, zgodovini in slovenščini, vendar na zelo klasični način, saj *»kultura v šoli ni predstavljena kot nekaj, kar lahko vpliva na naše življenje. To je del, ki ga nam*

profesorji morajo predavati. Ko gremo na izlete, je to obvezno. Drugo pa ni poudarjeno« (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Poudarili pa so, da če bi opravljali raziskovalne naloge v okviru pouka, bi jih morda dediščina bolj pritegnila, saj *»... to je zelo zanimivo, če greš k starejšim krajanom in ti povedo tudi osebne zgodbe, ki se te lahko veliko bolj dotaknejo, kot pa če ti profesor to predava«* (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Z lastnim raziskovanjem bi se počutili bolj produktivni in koristni, ker bi v raziskovanje vključili svoj trud, prosti čas. Hkrati pa dobili oceno.

Po pripovedovanju sogovornikov je raziskovalnih nalog na gimnazijah zelo malo, saj so dijaki bolj usmerjeni v priprave na maturo, medtem ko je za tak način dela več priložnosti na tehničnih srednjih šolah, kot je npr. program ekonomski tehnik. Profesorici, ki na ekonomski šoli vodita predmet podjetništvo, v okviru katerega dijaki za poklicno maturitetno nalogo izdelajo seminarsko nalogo s področja dediščine in turizma, sta poudarili: *»Mlade je treba bolj spodbujati, da bi razmišljali v to smer uporabe dediščine. Potem pa z njimi dejansko delat. Ni dovolj zgolj ideja. Rabiš tri leta, da lahko nek produkt res izvedeš. To je za profesorja dodatno delo, če smo pošteni ali ne. Dijake je težko motivirati, da bodo videli, da jim to lahko prinese novo znanje. Se ne vidi, da dediščina lahko dobiček prinese na dolgi rok. Res več jih navdušit za tak, bolj kreativen način razmišljanja. Tudi za skupno dobro.«*

Profesorici sta tudi poudarili, da ekonomski program v učnem načrtu nima nobenega cilja, povezanega z dediščino. Oni so se z dediščino začeli ukvarjati preko projektov, kot je npr. *Več znanja, več turizma*, kjer poleg osnovnih šol sodelujejo tudi srednje. Projekt vsako leto za osnovne in srednje šole razpiše Turistična zveza Slovenije, njegov cilj pa je priprava turističnega produkta in ideje za njegovo promocijo. Obenem sta še poudarili, da se na ekonomski smeri še najde čas za raziskave in naloge, na gimnazijski smeri pa ne, saj se dijaki pretežno učijo za maturo.

Zato so dijaki iz gimnazijskih smeri imeli velike težave, kako bi dediščino povezali s kreativno industrijo, oglaševanjem, modo in drugimi novimi dejavnostmi, pri katerih se želi dediščino uporabljati na trajnostni način. Dediščino so povezali

izključno le s turizmom, kar je do neke mere razumljivo, saj se je do nedavnega ekonomski potencial dediščine povezoval izključno s turistično industrijo. Zavedajo pa se, da o novih potencialih dediščine v okviru trajnostnega razvoja niti ne razmišljajo in se ne pogovarjajo. Zato jim je dediščina dolgočasna in nezanimiva. Vendar so v nadaljevanju pogovora predstavili zelo izvirne ideje, kako bi dediščino bolje osmislili.

Kako bi mladi izboljšali interpretacijo kulturne dediščine?

Dijaki ekonomske smeri, ki so se izkusili s trženjem dediščine v povezavi z oblikovanjem novih turističnih produktov, so izpostavili, da bi bila dediščina za mlade bolj zanimiva, če bi se: » ... naredilo neke delavnice in si tam aktivno vključen. Da se ne pride samo v muzej in kustus tam razlaga, pač govori in govori. /.../ Mora biti aktivnost. Ne samo vabit ljudi, da pridejo tja in si ogledajo kraj, temveč, da je kakšna aktivnost vključena. To ljudi bolj privabi« (dijakinja, 4. letnik ekonomske šole).

Drugim dijakom je najbolj ostal v spominu obisk muzeja, kjer je kustos igral in se vživel v življenje predstavljanega znanega slovenskega kulturnika. Na ta način so si obiskovalci veliko lažje zapomnili kot pri klasičnem predstavljanju dediščine. Drugi sogovorniki bi vključili nova komunikacijska orodja, kot so telefon, socialna omrežja (Instagram, Facebook) in celo Snapchat, saj se tam »poudarja začasna doživetja, vtise, lokacijo ...«. Po njihovem mnenju se s pomočjo socialnih omrežij lahko poveže lokalno dediščino z dediščinami od drugod. »... če si v stiku le s lokalno dediščino, se ti morda začne zdet dolgočasno in brezveze, če pa spoznaš kaj imajo drugi, kaj je podobno in kaj različno, kako te kulturna dediščina tvojega okolja naredi drugačnega in tako primerjaš s kulturno dediščino drugega. Pomembno, da bi mladi videli te razlike v kulturi, kako jih nadgrajujejo in dajejo nekaj novega, potem bi lahko to spodbudilo zanimanje. Da bi lokalne stvari nadgradili s praksami iz globalnega sveta in bolj poudarjali lokalno in globalno« (dijak, 3. letnik gimnazije).

Velik poudarek bi mladi namenili promociji. »Ja, morali bi biti bolj glasni in bolj promovirati«. Vendar pri tem paziti, da se dediščino ne bi izkrižilo. Dijakinja je izpostavila primer iz svoje regije,

ko se obnovljeni grad uporablja za prireditve, kot so »kino pod zvezdami. Na vili /.../ se bo projektil film, ljudje bodo prišli. Med ljudmi je veliko zanimanja. Vila je prišla prav s tem bolj do izraza. Imeli so tudi koncert tam, pevske prireditve« (dijakinja, 3. letnik gimnazije). Nasprotovali pa so ideji, da bi na zgodovinskih krajih in območjih pripravili zabave za mlade, ker bi s tem dediščino uničili.

Tako mladi pri interpretaciji dediščine pogrešajo ustvarjalnost, raziskovalni način, saj jim klasični način učenja ni več zanimiv. Hkrati jih klasično reševanje testov omejuje in povzroča učenje za oceno. »Ne samo klasično učenje za oceno. Potem se samo naučimo, da dobimo oceno zaradi tega, si ne zapomnimo. Tako bi nekaj kreativno naredili. Da bi se dediščino aktivno vključilo v pouk, bi se tudi mi morali preizkusiti v šegah in navadah iz drugih regij po Sloveniji. Ne da samo poslušamo predavanja. Samo poslušat predavanje ni zanimivo, bolj fajn, če to izkusiš, da bi vidli« (dijakinja, 3. letnik gimnazije).

Zanimala bi jih tudi priprava aplikacij v okviru informatike ali izbirnega predmeta robotika, ki

Prostovoljka iz društva FAI Young Albenga-Alassio, ki združuje mlade, ki se ukvarjajo z ohranjanjem in vrednotenjem lokalne kulturne dediščine. Mladi prostovoljki FAI so med projektnim srečanjem partnerjev NewPilgrimAge projekta v Albengi (Italija) vodili po cerkvi sv. Mihaela.

ga imajo na srednji ekonomski šoli. Vendar, kot je poudarila novinarka in članica dediščinskega društva, je problem slovenskega šolskega sistema, ki ne spodbuja diskusij in pogovorov, ponekod dijaki nimajo možnosti svobodno izraziti svojih mnenj, bojijo se napačnih odgovorov. Zato se je strinjala z dijaki, da bi projekti, povezani s pripravo video in drugih oglasov, zagotovo spodbudili ustvarjalno razmišljanje, hkrati pa »če hočeš dober oglas naredit, moraš raziskat zgodovino, etnologijo, biologijo predmeta«.

Zaključek

Raziskava med mladimi je pokazala, da jim kulturna dediščina ne predstavlja potenciala za razvoj skupnosti ali, širše, uresničitev njihovih življenjskih želja in potreb. Dediščina jim je nezanimiva in dolgočasna. Priznati si je treba, da smo za to spoznanje delno krivi tudi interpretatorji dediščine (muzealci, učitelji, kustosi, turistični delavci, raziskovalci), ki dosežke in znanja naših prednikov še vedno predstavljamo na klasičen in suhoparen način. Ker živimo v svetu novih tehnoloških in komunikacijskih sprememb in dosežkov, je nujno razmišljati, kako preko novih orodij, interaktivnih metod in drugih pristopov mlade aktivno vključiti v konstruiranje in interpretacijo njihove dediščine. Mladi bi si zlasti želeli več raziskovalnega dela, pogovorov s starejšimi, priprave aplikacij, videov, oglasov, povezanih z dediščino. Svojega znanja ne želijo posredovati na klasičen način, ko učiteljem le zrecitirajo naučeno, temveč preko izkustvenih nalog. Po njihovem mnenju bi se moralo v Sloveniji bolj promovirati socialne, kulturne in gospodarske potenciale dediščine, delo Unesca in njegovih konvencij (prim. Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2003) kot tudi nove kreativne industrije, s pomočjo katerih bi lahko dediščinska znanja predstavljala idejo za nove produkte in storitve. Mladi so bili presenetljivo zelo kritični tudi do sodobne, neoliberalne družbe in pritiska, ki se izvaja zaradi stremljenja za poklic, ki bo prinašal zgolj dobiček. Želeli bi si več svobode pri načrtovanju svojega življenja kot tudi bolj solidarne in etične družbe. Z boljšim razumevanjem dediščine, njenih vrednot in pomena bi lahko tudi rešili več sodobnih mladostniških problemov, povezanih z odraščanjem,

spraševanjem o smislu življenja ter razvijanjem novih idej in priložnosti.

VIRI IN LITERATURA

- Fakin Bajec, J. 2017: Evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega tudi na Goriško in Kras. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici* 14, 43–50.
- Kreft, L., M. Ule. 2013: »Kritika neoliberalne znanstvene odličnosti.« V: M. Ule, R. Šribar in A. Umek-Venturini (ur.), *Ženske v znanosti, ženske za znanost: znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 94–111.
- Labadi, S., P. G. Gould. 2015: Sustainable Development: Heritage, Community, Economics. V: *Global Heritage: A Reader Meskell Lynn* (ur.). Wiley-Blackwell.
- Makuc, N. 2015: THETRIS transnational church route: valorisation of sacral cultural heritage for fostering development of rural areas. V: *ANNALES. Ser. hist. sociol.*, 25/3, 585–592.
- Makuc, N. 2018: Revitalizacija stavb kulturne dediščine preko javno-zasebnega partnerstva: primer Občine Črnomelj. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 66/1, 139–146.
- Mason, R. 2008: Be Interested and Beware: Joining Economic Valuation and Heritage conservation. V: *International Journal of Heritage studies*, 14/4, 303–318.
- Rizman, R. 2014: *Čas (brez) alternative: Sociološke in politološke refleksije*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica – Refleksije.
- Starr, F. 2010: The business of heritage and the private sector. V: S. Labadi, C. Long, (ur.), *Heritage and globalisation*. London and New York: Routledge, 147–191.
- Spletni viri:**
- Spletni vir 1: *Youth for heritage: young people bringing new life to heritage, engagement pillar*. <https://ec.europa.eu/culture/sites/culture/files/3-youth-for-heritage-10-european-initiatives-factsheet.pdf> (dostop: 4. 9. 2018).
- Spletni vir 2: NewPilgrimAge: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/NewPilgrimAge.html> (dostop: 26. 11. 2018).